

О ПОЧЕЦИМА РАДА НА СНИМАЊУ ТЕЛЕВИЗИЈСКИХ СЕРИЈА О АСТРОНОМИЈИ

Телевизија се лексикографски може одредити као гледање на даљину (од грчке речи *tele* што значи: на даљину, далеко, и латинске *visio* – појава, представа, виђење, гледање). То је преношење оптичких представа, сцена, достављање слике, помоћу електромагнетских таласа, на даљину.

Према Рајнер Ротеру, телевизија означава медиј који омогућава емитовање и пласирањем информација „у слици и тону које се преносе путем таласа, кабла или сателита“.¹⁷⁹

Јован Ћирилов, у речнику израза насталих после Другог светског рата, *телевизор* одређује као „телевизијски пријемник на коме се емитује слика произведена у студију.“ И ту додаје да се најпре користила синтагма „телевизијски апарат“.¹⁸⁰

Телевизијске серије из астрономије су својеврсне наративне форме жанровски усмерене ка образовним и научно-популарним програмима. Већ у процесу

179 Р. Ротер, *Телевизија, у Лексикону савремене културе*, Београд, 2008, стр. 681-683.

180 Ј. Ћирилов, *Речник нових речи*, Народна књига, Београд, 1982, стр. 219.

припреме означава се њихов информативно-образовни садржај и број епизода. Серије се конципирају са шест до девет епизода.¹⁸¹

Може се претпоставити да је Димитријевићева љубав према филмовима и филмској уметности имала извесног одјека и уплива на каснији рад и снимање телевизијских емисија о астрономији, на његову аудиовизуелну продукцију и читаву серију видео касета. У томе је на одговарајући начин донекле суделовало и претходно учешће у ТВ емисијама,¹⁸² снимање телевизијског филма о Астрономској опсерваторији у Београду, поводом великог јубилеја, стогодишњице ове научне установе, 1987. године,¹⁸³ као и нека слична аудиовизуелна интересовања и активности, као што је, на пример, учешће у радио-емисијама.¹⁸⁴

У претходној књизи, у оквиру одељка *Стваралачка прегнућа*, укратко, на неколико страница, осврнули смо се на најважније Димитријевиће телевизијске серије о астрономији.¹⁸⁵ Овом приликом захватићемо саме почетке тог рада, процес и начин припрема, сарадничке односе, као и утиске о појединим актерима и судеонцима у тим пословима.

– До саме идеје о снимању серије од неколико емисија о *Три деценије у Космосу*,¹⁸⁶ дошло је негде у мају месецу. У првој фази, прикупљали смо постојећи материјал, односно расположиву телевизијску документацију која се односила на поједине важније датуме и збивања у космосу. Сарадници су по договору и упутствима обилазили иностране центре ради одговарајуће грађе, на основу које смо могли склопити целовитију слику и представу¹⁸⁷ – збори Милан приснијим гласом, прибирајући у мислима појединости о томе како је текао читав радни процес.

– Када је са професионалном пажњом прикупљен потребан основни материјал, уз стручне консултације написан је сценарио. У томе је првенствено учествовао Миливој Југин, а уредник емисије је био Душан Јовановић, док је послове режисера обављао Д. Костић. Осим мене, у читавом подухвату, учествовао је и Руди Дебијађи. У једном моменту биле су сучељене две концеп-

181 Наведимо као пример серију *Породица планета*, која је, захваљујући подршци и разумевању проф. др Добросави Бјелетића, директора Завода за уџбенике и наставна средства, године 1997, уобличена у видео касету: Милан Димитријевић: *Породица планета* (1. Меркур; 2. Венера; 3. Са Земље на Месец; 4. Марс; 5. Јупитер; 6. Сатурн; 7. Уран; 8. Нептун; 9. Плутон), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.

182 Мали програм: Разговор са победницима на омладинским такмичењима из астрономије, 1985. – *Библиографија*, III *Стручна и научно-популарна делатност*, у књизи Н. Цветковића *Астроном – песник – друмовник Милан С. Димитријевић*, стр. 657.

183 ТВ филм о Астрономској опсерваторији поводом стогодишњице, 1987, исто, стр. 658.

184 Исто, стр. 662.

185 Исто, стр. 210-213.

186 Види књигу: Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић, – Учесће у ТВ емисијама*, јединица 5, стр. 658: *Три деценије у космосу. Кроз Сунчев систем*, 1988. Напоменимо узгред, ради пуније функционалности, да се други део горње библиографске јединице (*Кроз Сунчев систем*) односи на једну од емисија из ове серије.

187 *Рукописне белешке из разговора са М. С. Димитријевићем*, Београд, 24. XI 1988. Исказ ауторизован 18. 12. 2015.

ције, од којих је превладала она по којој свака од три емисије треба да има посебан сиже – казује ми Димитријевић у перо, што пажљиво бележим, уз бојазан да нешто не пропустим.

– Снимање¹⁸⁸ је почело средином октобра у Кошутњаку, у јединици *Монтажа*, како су је звали. Тамо је од различитих телевизијских, електронских и других сличних уређаја направљен амбијент који би одговарао неком научно-истраживачком центру или простору, са елементима одговарајуће симболике – вели Милан, који је управо тада почео да се упознаје са техником снимања.

– Помињеш симболику, да ли је тај амбијент био фантастичан, иреалан? – распитујемо се – Како је изгледао?

– У њој је било од свега помало, наравно и фантастичног да се створи утисак нечег галактичког, али и реалистичко-симболичких појединости – додаје доста убедљиво.

– Идеја режисера је била да на екрану буду присутне космичке слике и представе у смислу васцелог универзума. Камера треба да уђе у устројство тог чудесног света стварања васионе... Прво смо снимали секвенце које иду уживо, и тада све изгледа као нека импровизација, све док се материјал не измонтира.¹⁸⁹ Међутим, свака секвенца тражи велики рад, пажњу и концентрацију целе екипе – опричава нам Димитријевић прва искуства, па наставља:

– Само снимање полчасовне емисије, и то оних делова у студију, уживо, трајало је практично два дана. Али се десило да је део филмске траке пропао, и поред великог прегнућа које смо уложили – Миланово лице се смрачи, очни капци се уморно прикупише, па продужи:

– На ужас чланова целе екипе режисер Д. Костић је „филозофски“ приметио: „Па дешава се, деси се и девојци дете, живот тече даље.“ Зато је све што смо претходно радили морало да се понови наредног дана. Показало се да је то што смо изнова радили донело нов квалитет, јер је све испало много боље и успешније. Са сваким понављањем у овом послу стиче се ново искуство, не само у техничком погледу, већ и у естетском. Искуство нас чини паметнијим, спретнијим!¹⁹⁰ – констатује наш саговорник.

– После смо вршили монтажу секвенци из расположивог снимљеног материјала – приповеда Милан даље. – Међутим, грубу слику дела емисије за који сам био одговоран, у складу са договореним, морао сам да направим кући, а да касније на монтажи, режисер, Југин и ја, све то гледамо и вршимо одговарајући избор. Успешно је извршена монтажа повезивањем конкретних слика и представа у осмишљене низове, који ће у свести гледалаца стварати одговарајуће склопове – приповеда Милан скоро стручно и помало професионално, па придодаје:

188 Телевизијско снимање је „поступак регистровања слике и звука путем светлости и електронских сигнала, који се касније могу репродуковати...“ – *Лексикон филмских и телевизијских појмова* 2, Београд, 1997, стр. 267

189 Једном започета монтажна секвенца, према Рихарду Клајну, „продужава се све док не истекне трака са изворним материјалом.“ – Исто, стр. 245.

190 Као реплику на наведени Миланов закључак, бележимо мисао Бернарда Шоа: „Људи нису мудри у сразмери са својим искуством, већ са својом способношћу да искуство приме“.

-У следећој фази требало је написати текст за снимљене појединости и кадрове, и да се он чита, како су предлагали, од стране професионалног спикера. То сам енергично одбио, режисер је пробао да ме некако смути и спетља, али ја то нисам никако прихватао, па сам га ја лично говорио, инсистирајући на аутентичности... Написао сам шест страница текста, па смо то импровизовано уметали, што је ишло доста споро и тешко. Казивање је трајало петнаест минута, гласно, јасно и разумљиво.

Овде Милан наводи пример једне језичке омашке, када је рекао „три процената“, па је на захтев уредника емисије монтажер морао стрпљиво да исправља, исецајући „пипаво“ у већ снимљеном материјалу оно „а“, тако да остане језички исправно: „три процента“.

Из захвалности за добро обављен посао, позвани смо на малу закуску и коктел. Тада су нам дали једну до две књиге у знак будуће сарадње. Све се то догађало код уредника главног програма, мислим да је то био Душко Милова-новић (?).

У тој опуштеној атмосфери коктел партије било је речи о намери да се сниме серија о природи и карактеру федерализма.

– Тада сам им напоменуо да постоји крупнија разлика када је више народа у федерацији, или само два, као што је то случај са Чехословачком и Белгијом, где су у федералном односу Фламандци и Валонци... Лично верујем када такву заједницу чини већи број народа има знатно више тензија и неспоразума, него када су у заједници две нације.

Овај детаљ смо накнадно додали,¹⁹¹ прегледавајући записе из далеке 1988. године, у настојању да креативно употребимо и оне белешке које су већ данас део неке минувле историје.

– Том приликом фасцинирао ме је Миливој Југин, који је тада већ био двадесет осам година активан сарадник и стручни коментатор за космичка истраживања у Телевизији Београд, и водио директе преносе значајнијих догађаја везаних за освајање космоса. Био је, на пример, члан Међународне астронаутичке академије и сарадник *Политике*, *Галаксије*, *Вечерњих новости* и др.¹⁹²

– Код Југина је пленио и просто очаравао његов присан људски однос са сваким сарадником, техничарем, радником; са свима се срдечно поздрављао, комуницирао, распитујући се за тешкоће и евентуалну припомоћ... Уз то, скоро све је било одмерено, на високом професионалном и сарадничком нивоу, што је веома важно и залога је дугог истрајавања и опстајања у том доста суптилном послу.¹⁹³

191 *Рукописне белешке из разговора са М. С. Димитријевићем*, Београд, 9. XII 1988. Исказ ауторизован 20. VIII 2016.

192 Југин је објавио више књига, а до 1996. према сопственој белешци, преко 600 чланака, 800 коментара (ТВ и Радио Београд). Поменимо неколико књига: *Веиштачки земљини сателити* (1960), *Човек и космос* (1975), *Васиони у походе* (1996) и др.

193 У *Дневнику* од 25.11.1988. је записано: Убрзо после осам часова наилази Милан са прикладном актрисом у руци... Нисам стигао ни столњак да поставим. Уз кафу и чај најпре разговарамо о породичним договорштинама. Забележио више појединости о процесу рада на снимању телевизијских серија, његовом вечерашњем гостовању на

Приликом накнадног прочитавања и редиговања овог дела текста, у једном моменту помињемо изреку: *Паре су вадодушнице!*

Ту Милан за тренутак скреће пажњу на насловну страну прве књиге о њему, на којој се налази допадљива слика, са астрономским садржајем, аутора Владимира Куша:

– Пази, овај уметник је симболично насликао, у јаркоцрвеној боји, женски новчаник, који при врху затварају мушка и женска фигура, што се нежно љубе. Сликари тиме настоји да сликовито сугерише: Ако се у новчанику дода мала количина новца, фигуре при врху ће се страснички приљубити једна уз другу. Међутим, ако се убаци превише, онда ће се заљубљени удаљити, односно, како је тетка Зага својевремено говорила: *Новац је вадодушник* – и он ће их раставити.

Ово су само нека фрагментарна запажања о првим утисцима и искуствима у процесу рада на снимању телевизијских серија из области астрономије и сарадњи са креативним посленицима који су у то време били ангажовани на овом медију.

У овом разговору захватили смо подоста тога што се односи на важнија дневна догађања у којима је учествовао М. С. Димитријевић.

– Јуче сам био на коктелу у француској амбасади; позвао ме је Р. Теадје, њихов аташе за културу, поводом доласка председника ЦНРС. Овај високи гост дошао је да потпише уговор о трогодишњој сарадњи Француске и Југославије.¹⁹⁴ Коктелу је присуствовало педесетак наших истакнутих научних, културних и јавних радника, а међу њима и песникиња Мира Алечковић,¹⁹⁵ физичар, акаде-

РТС-у, као и фрагменте из актуелних дневних збивања: Пријем у француској амбасади, чланству у комисији за заснивање радних односа и присећање на очеву набавку каталога за видео рикордер (10^м). Ова дневна догађања евентуално обрадити, уз претходни договор са МСД. После Милановог одласка, прелистао *Политику*, а онда уследило једночасовно дневничко белешкарење (15^м) и то уз *Новости дана* на радију.

Убрзо (15^м 45^м) наилази Миланова мајка Нада са сестром Лидијом. Подуже причамо о Нини, а потом о тетким утисцима из Лесковца, где је Народном музеју предала рукопис књиге *Живот и дело др Сергија Димитријевића*, са Научног скупа одржаног 18.11.1983. Нада говори о нездравом и болешљивом изгледу своје сестре Загорке и забринутости за материјално финансијске проблеме сестрића Душана.

У 18 часова Милан јавно наступа на програму РТС-а зналачким казивањем о космичким појавама, што сви породично, са великом пажњом пратимо. Према *Библиографији* објављеној у претходној књизи о М. С. Димитријевићу, одељак *Учешће у ТВ емисијама*, реч је о емисији *Три деценије у космосу. Кроз Сунчев систем*, 1988 (стр. 658).

На крају дневничке белешке дословце стоји:

Невидљивим нитима најчешће смо повезани – Ниче.

194 *Рукописне белешке из разговора са Миланом С. Димитријевићем*, Београд, 25. XI 1988.

195 Н. Цветковић, *Видови поетике књижевности за децу Мира Алечковић*, у функцији методике наставе, у књизи *Тумачење књижевности за децу – Методичко наставни аспекти*, књ. I, Филозофски факултет Косовска Митровица, 2003, стр. 114–133.

мик Коички,¹⁹⁶ проректор Војислав М. Петровић, који ми је 1979. године уручио докторску диплому на Београдском универзитету; из Института за физику суделовао је професор доктор Милан Курепа,¹⁹⁷ Владан Челебоновић и други.

Р. Теадје је, приликом представљања званица и високих гостију, за М. С. Димитријевића истакао да остварује вишегодишњу успешну сарадњу са Француском.

– Међу званицама је био и мој гимназијски друг проф. др Иван Ђурић, угледни византолог и аутор књиге о историји византијске цивилизације, као и професор Јокановић са Економског факултета у Београду, познавалац татиног дела и поштовалац онога што је урадио. У домену економске историје – помиње Милан и још неколико афирмисаних научних и јавних радника, међу којима се нашао и он. Ми додајемо како је све то проистекло као резултат његовог личног деловања и предузимљивости, јер га нико није протежирао, са стране препоручивао, нити форсирао.

– Ивана Ђурића¹⁹⁸ сам у претходној књизи већ помињао, можда и два пута, па то не бих чинио и сада – опирем се извесном понављању неких имена.

У разговору смо, на кратко, „скокнули“ до Миланових запажања о очевим склоностима ка новинама и новотама, и до чланства у једној незахвалној комисији.

196 Академик Стеван Коички (Бачка Паланка, 21. август 1929 — Београд, 11. септембар 2007) дипломирао је физику на Природно-математичком факултету у Београду (1951), а докторирао 1958. После доцентуре на ПМФ у Београду (до 1963), био је начелник Лабораторије за физику и научни саветник Института у Винчи (до 1988). Редовни је члан САНУ од 1988. Објавио је више од 70 научних радова у међународним часописима, као и већи број публикација и књига. Дао је крупан допринос у областима нуклеарне физике, физике чврстог стања, физике и технике нуклеарних радијација и нуклеарних машина. Његови научни радови су преко 200 пута цитирани у страној литератури. Боравио је студијски у Паризу (Сакле), где се специјализирао, потом на Пенсилванијском универзитету у Филаделфији, Берклију у САД. Био је секретар одељења природно-математичких наука САНУ од 1994. и потпредседник.

197 Академик Милан Курепа (Бачка Паланка, 11. мај 1933 — Београд, 16. октобар 2000) дипломирао је физичку хемију на Природно-математичком факултету у Београду (1957) а докторирао 1963. Поред осталог, био је председник Националног комитета за физику Југославије од 1987. и члан Научног комитета Балканске уније физичара. Дописни је члан САНУ од 1994. Публиковао је више од 190 библиографских јединица из области физике атома и молекула и атомских судара, физике и технике вакуума, електронских и јонских оптика и водио пројекат *Атомска и молекуларна физика SKNTI* од 1988–1991. Цитиран је у страној литератури преко 260 пута. Носилац је неколико награда и признања, од којих треба поменути Октобарску награду града Београда (1989) и Орден рада са црвеном звездом (1988). Студијски боравци, између осталог, у Ливерпулу, Паризу (1981), Лондону (1984), Немачкој (1987) и другде.

198 Иван Ђурић (1947 – 23.11.1997, Париз) је проминентан историчар, дипломирао је на Филозофском факултету у Београду, где је и магистрирао 1976, а докторирао 1982. Предавао је на Универзитету у Ници и на Универзитету Париз VIII. Магистрирао је са тезом *Породица Фока* (1974) а докторирао на *Јовану VIII Палеологу*. Поред напред помињане историје Византије, објавио је и књигу *Сумрак Византије* (1986), *Историја – прибежиште или путоказ* (1990). Носилац је Крста витеза Републике Грчке. Усавршавао се у Атини, Чехословачкој, Аустрији, где је и студијски боравио.

– Мој отац је, као човек долазећег времена, имао велику љубав за новотије сваке врсте; радио је на увођењу новина у домаћинству, на различитим променама, изменама, предвиђањима... Тако је пре свих нас предвидео видео-рикордере и плејере који магнетоскопски користе траке у касетама,¹⁹⁹ и благовремено је обезбедио каталоге за њих на француском тржишту...

– Значи ли то да је, као и у вези са продорима у космичке сфере, знао за видео просторне комбинације телевизијске и видео технике – прекидам Миланово казивање.

– Пратио је појаву иновација у телевизијској и видео техници... Својевремено, донео сам му каталоге из Италије, крајем 70-тих или почетком 80-тих година, у доба када се то у Европи тек појављивало. И он их је са великом пажњом прегледавао... Међутим, у то време њега је блокирало оно што се односи на видео касете које користе дигиталне магнетоскопске формате, постојање ретких видео клубова и набавка касета, до којих је требало доћи – додаје Милан.

Не завршавајући ову тему, у журби прелазимо на комисије:

– Члан сам комисије за заснивање и раскид радних односа. Јуче смо интервјуисали 16 кандидата за место књиговође контисте. Тражили смо човека са одговарајућим професионалним искуством – говори Милан, а лице му се мрачи пред оним што треба да саопшти поводом општег друштвеног стања, ниских личних доходака, великог броја незапослених и фирми под стечајем.

– Запањила ме је беда и сиромаштво у коме се живи – застаје и са чуђењем каже: – Један кандидат је, не пример, имао плату која би, ако би се прерачунала у француским францима, износила нешто више од 250 франака, што је просто невероватно.

– То је теби непојмљиво, недавно си се вратио из Париза, па на нашу јадну економску ситуацију гледаш из европске перспективе, збуњен тешким социјалним условима и сиромаштином овде у Југославији – примећујем погружено. – Ни на Универзитету у Приштини није много боље. Имам скромна примања као доцент, али када морам сам да платим путне трошкове на релацији Београд-Приштина, јер такав је закон, онда ми мало остаје.

– Друга пак радница, после 18 година радног стажа, професионалац са повећим искуством, нашла се на бироу рада, јер је фирма пропала... У ствари, свих шеснаесторо долазе из фирми у стечају, или из предузећа са изузетно ниским примањима и рачунима у блокади – наставља да набраја привредне невоље и проблеме.²⁰⁰

– На Косову и Метохији је стање у том погледу много горе – придружујем се Димитријевићевом суморном опису економских, али и националних прилика.

– Тамо за Србе скоро да и нема радних места, отпуштају их где стигну, а запошљавају само Албанце – указујем му на оно у шта сам се осведочио; а то га је подсетило да саопшти и ово:

199 *Рукописне белешке из разговора са Миланом С. Димитријевићем*, Београд, 25. XI 1988.

200 *Исте рукописне белешке*.

– Нека млађа жена је дошла са Косова... Њен муж је добио посао у Старим Бановцима, а она би да ради на Опсерваторији... Питамо је да ли ће јој бити тешко да кроз шуму пролази ка нашој установи, а она нам узвраћа: „С обзиром на то какве су безбедносне прилике на Косову и Метохији – овде ништа није тешко!“... Ето, видиш, то је слика и прилика друштвено-економског, а и поли-тичког, националног и привредног стања код нас.